

УДК 373.033 (4-01) II пол.20

ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ШКОЛАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Я. А. Славська

У статті виявлено умови, що ініціювали появу і розвиток еколого-естетичної освіти молоді Великої Британії в другій половині XX на початку XXI століть. Здійснено історико-педагогічний аналіз тенденцій шкільної еколого-естетичної освіти, визначено основні етапи її розвитку. Здійснено науково-теоретичне обґрунтування сучасної парадигми еколого-естетичної освіти молоді Великої Британії. На основі системного аналізу виявлено загальні тенденції у визначенні теоретико-методологічних засад еколого-естетичної освіти молоді Великої Британії. Визначено основні підходи до диференціації еколого-естетичної освіти за функціональними ознаками відповідно до періодизації природоохоронного руху у Великій Британії. Узагальнено досвід відображення еколого-естетичного компонента в змісті виховної роботи школи. Показано шляхи удосконалення та підвищення якості еколого-естетичної підготовки учнівської молоді Великої Британії.

Ключові слова: еколого-естетичне виховання, еколого-естетична освіта, еколого-естетична свідомість, учнівська молодь, Велика Британія.

Підвищення екологічної грамотності та формування екологічної культури у широких верств населення є загально визнаною домінантою в сучасному екологічному русі різних країн. У зв'язку з цим особливого значення набувають духовно-моральні імперативи, покликані здійснювати облагороджуючий вплив на людину, виховувати її в дусі гуманістичних ідеалів і цінностей, прищеплювати почуття відповідальності за прийняті рішення щодо довкілля. Центральне місце при цьому відводиться школі як

загальноосвітньому закладу, в якому отримує підготовку до життя переважна більшість молоді шкільного віку. Саме тут створені більш сприятливі умови для здійснення тривалого педагогічного впливу на молоде покоління в дусі сучасної еколого-естетичної парадигми.

Потреба в екологічно свідомих і компетентних громадянах, здатних ефективно розв'язувати екологічні проблеми, запобігати можливості їхнього загострення, ініціювала зародження і розвиток у другій половині ХХ століття нової галузі педагогічної теорії і практики – екологічної освіти, яка сьогодні активно підтримується урядами багатьох країн світу і становить престижний об'єкт міжнародного співробітництва. Поширенню екологічної освіти на національному, макрорегіональному та планетарному рівнях сприяють авторитетні міжнародні організації: ЮНЕСКО, ЮНЕП, МСОП, ЄС, Євро-парламент та ін. Провідну роль у цьому процесі відіграє Велика Британія.

В обраному для дослідження геостратегічному просторі Велика Британія має значний досвід і усталені традиції спільного вирішення педагогічних проблем довкілля, продуктивного взаємообміну думками, ідеями, науковими і практичними результатами. Певні досягнення з тієї чи іншої еколого-педагогічної проблематики окремо взятої країни, якщо вони отримують визнання у фахівців, набувають поширення, перетворюючись на тенденцію. Ми розглядаємо і аналізуємо досвід у галузі шкільної екологічної освіти Великої Британії, з якою Україна має стійкі взаємовідносини і партнерські відносини. Це провідна країна ЄС, в якій екологічна освіта є важливим напрямком державної освітньої політики.

Ідентичність екологічних проблем та підходів до їхнього розв'язання, реальні заходи щодо створення єдиного освітнього простору, в якому екологічна освіта посідає чільне місце, створюють сприятливі умови для інтеграційних процесів у цій галузі педагогічної теорії і практики, ініціює появу загальних тенденцій її розвитку. Оскільки Україна обрала шлях до входження у європейський і світовий економічний і культурний простір, в якому освіта набуває все більшого значення, то вивчення досвіду з екологічної освіти і виховання у Великій Британії стає доцільним.

Історіографія наукових досліджень свідчить, що питання використання еколого-естетичного виховання у формуванні в молодого покоління гуманістичних ідеалів і цінностей має давню традицію і знаходило відображення у філософських та педагогічних концепціях

багатьох мислителів різних історичних епох і народів. Її теоретичне обґрунтування у Великій Британії пов'язується з діяльністю Дж. Локка.

Безпосередньо на необхідність природоохоронного виховання учнів вказували в своїх роботах С. Рейди, Ф. Фаррара, К. Корбанта інші [1, с.150]. Погляди вищенаведених науковців мали значний вплив на формування еколого-естетичного виховання як нового напрямку педагогічної теорії і практики. У розробці її теоретико-методологічних засад у кінці 60-х – початку 70-х рр. ХХ століття важливу роль відіграли праці С. Карсона, Л. Сміта, Р. Стівенса та інших [2, с.45].

Міжнародне співробітництво у галузі екологічної освіти та посилення інтеграційних процесів у цій сфері освітньої діяльності на макрорегіональних та глобальному рівнях ініціювали інтерес до вивчення зарубіжного досвіду з метою ознайомлення з досягненнями і конструктивного використання [3;4].

Незважаючи на вже виконані дослідження з проблем шкільної екологічної освіти у Великій Британії (Н. Шкарбан, 1977 р., Г. Марченко, 2004 р., Я. Полякова, 2005 р.), всі вони зосереджені переважно на вивченні та аналізі досвіду Великої Британії, що не виходив за межі педагогічного країнознавства. Виключення становить фундаментальне дослідження В. В. Червонецького (2007р.), в якому розглядаються тенденції розвитку екологічної освіти в школах провідних країн Європи, у тому числі Великої Британії. Разом з тим виконане дослідження присвячене лише загальним тенденціям розвитку шкільної екологічної освіти, виховання молоді Великої Британії. У ньому здебільшого проведено узагальнення педагогічного досвіду й виявлення загальних еволюційних процесів, що відбуваються в екологічній освіті молодого покоління у школах країн євроатлантичного регіону, якому Україна відводить пріоритетну роль у міжнародному співробітництві. Автор зазначає, що виникло протиріччя між потребою у наявності науково виважених даних щодо інтеграційних процесів, які відбуваються в шкільній екологічній освіті Великої Британії, їхнього відображення у вітчизняній педагогічній науці й практиці з проблем сучасної екології та естетики [1, с.230].

Мета статті – аналіз стану і визначення загальних тенденцій розвитку еколого-естетичного виховання молоді Великої Британії та узагальнення практичного досвіду підготовки молодого покоління до розв'язання екологічних проблем цієї країни, який слугуватиме вдосконаленню цієї галузі педагогічної теорії і практики в Україні.

Провідною концептуальною ідеєю дослідження є положення про те, що еколого-естетичне виховання молоді Великої Британії, починаючи з 70-х років ХХ століття й до сьогодні, становить одну із найбільш пріоритетних гуманітарних галузей як на глобальному, так і на макрорегіональному рівнях, оскільки з ним пов'язується докорінна переорієнтація свідомості людини щодо взаємовідносин із природою (з егоцентристських на природоцентриські), формування еколого-естетичної культури. Особлива увага приділяється ґрунтовному еколого-естетичному вихованню молодого покоління як майбутнього людства, здатного гармонізувати взаємовідносини з навколишнім середовищем. У зв'язку з цим посилюється роль школи і позашкільних закладів освіти в еколого-естетичному вихованні молоді. Це в свою чергу ініціює створення системи еколого-естетичної освіти, яка б забезпечувала її повномірне здійснення. Зважаючи на той факт, що саме на терені Великої Британії відбуваються масштабні інтеграційні процеси, в тому числі й на освітянській ниві, в яких важливу конгрегаційну роль відіграє еколого-естетична освіта, ми зосередили увагу на вивченні стану та визначенні загальних тенденцій, що мають місце в теорії і практиці цього напрямку шкільного виховання. Результати дослідження будуть сприяти подальшому вдосконаленню шкільної еколого-естетичної освіти в Україні.

На підставі аналізу міжнародних і національних документів і матеріалів, монографічних видань і публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених проблемам шкільного еколого-естетичного виховання Великої Британії; творчого спілкування з науковцями і освітянами цієї країни була розроблена концепція нашого дослідження. Її положення ґрунтуються на висновках і рекомендаціях міжнародних конгресів і форумів, регіональних і національних конференцій з екологічної освіти, провідних ідей і концептах соціальної і педагогічної екології, філософії освіти, філософії виховання, порівняльної педагогіки, загальної теорії педагогіки, історії педагогіки, соціальної педагогіки, вікової та педагогічної психології, загальної психології, сучасних національних систем загальної та екологічної освіти, вчення про біосферу і ноосферу, новітніх досліджень у галузі інвайроменталістики, комплексної екології, природознавства, філософії життя, філософії існування, філософії цілісності.

Комплексний, багатofункціональний характер досліджуваної проблеми дозволяє реалізувати провідну ідею за умови системного підходу до визначеної концепції дослідження.

Концепція дослідження включає такі поняття, які сприяють реалізації провідної ідеї:

1. Методологічні обґрунтування шкільного еколого-естетичного виховання молоді Великої Британії базуються на ідеях комплексної екології та вчення про біосферу і ноосферу, які за визначенням фахівців (вітчизняних і зарубіжних) найбільше відповідають сучасним уявленням про природу і людину, їхні взаємовідносини, причини виникнення екологічної кризи, умови і засоби її подолання, перспективи людства на осяжне і віддалене майбутнє. Ідентичність методів наукового пізнання й осмислення актуальних проблем докiлля забезпечує тотожність їхнього відображення в теорії і практиці еколого-естетичного виховання.

2. У визначенні теоретичних основ еколого-естетичного виховання важливу роль відіграють рішення й рекомендації міжнародних форумів, конгресів і семінарів, що проходять під егідою ЮНЕСКО та інших спеціалізованих структур ООН, а також прийняті на них стратегії і плани розвитку цієї галузі педагогічної науки і шкільної практики. Врахування напрацьованого спільними зусиллями понятійного апарату, визначення мети, керівних ідей і положень, підходів до організації та відображення змісту еколого-естетичного виховання молоді Великої Британії у навчальному процесі школи сприяє узгодженості позицій щодо напрямів розвитку цієї галузі педагогічної теорії та шкільної практики, ініціюють появу загальних тенденцій в ній.

3. Виділення цих тенденцій надає можливість зосередити увагу на певному відтинку історичного часу розвитку шкільного еколого-естетичного виховання молоді Великої Британії (друга половина ХХ століття), а також розглянути і проаналізувати його з точки зору усталеності та продукування нових ідей (початок ХХІ століття).

4. Узагальнення досвіду еколого-естетичного виховання молоді Великої Британії та врахування виявлених у ній загальних тенденцій має сприяти подальшому розвитку і вдосконаленню цього напрямку освітньої діяльності в Україні.

5. Хронологічні межі дослідження охоплюють переважно другу половину ХХ століття, період активного зростання педагогічного руху на захист природного докiлля, спрямованого на гармонізацію та естетизацію

взаємин між людиною і природою. Сьогодні завдяки зусиллям педагогічної громадськості багатьох країн і в першу чергу Великої Британії рух оформився в нову галузь педагогічної теорії і практики – еколого-естетичну освіту, яка здійснює значний вплив на формування свідомості та культури молоді. При цьому особлива увага звертається на підростаюче покоління, яке має бути підготовлене до розв'язання екологічних проблем, створення екологічно безпечних умов життя. Шкільні заклади освіти визнаються за основні центри масової еколого-естетичної підготовки молоді. Це засвідчують міжнародні конференції з екологічної освіти, що періодично проводяться, починаючи з 70-х рр. ХХ століття до сьогодні.

У процесі роботи використовувались методи, традиційні для історико-педагогічних досліджень: а) теоретичні (класифікаційний та казуальний аналіз, синтез, індукція та дедукція, порівняння, систематизація, зіставлення, моделювання, аналогія) для визначення вихідних теоретико-методологічних позицій дослідження; б) історичні (порівняльно-історичний, історико-структурний, ретроспективний, проблемно-хронологічний, генетичний), що забезпечували можливість виявити умови, за яких виник і розвивався педагогічний еколого-естетичний рух на захист природного довкілля, дослідити стан розробленості категоріального апарату еколого-естетичної освіти, розкрити сучасні тенденції до його реалізації у практиці навчально-виховної роботи школи Великої Британії; в) соціологічні (систематизація й аналіз фактів, вихідних даних джерел, журнальних публікацій), що надало можливість виявити та узагальнити кількісні та якісні показники щодо рівня еколого-естетичної підготовки учнів та еколого-естетичної компетенції учителів у Великій Британії.

Загальна методологія дослідження базується на провідних принципах діалектики та детермінізму (перший відображає взаємообумовлений і суперечливий розвиток взаємовідносин людини з природою, пошук шляхів до гармонізації цих відносин, другий розкриває об'єктивну причинну зумовленість виникнення глобальної екологічної кризи та запровадження ефективних засобів її подолання, до яких належить еколого-естетична освіта); теорії наукового пізнання, філософських положеннях про взаємозв'язок між процесами навчання та виховання, системному підході до цілісних педагогічних процесів і явищ, аксіологічних положеннях про універсальну цінність природи та її вплив на розвиток емоційно-почуттєвої й інтелектуальної сфер психіки особистості, формування еколого-

естетичної культури, конкретно-науковому принципі історизму, що дає змогу дослідити становлення і розвиток еколого-естетичної освіти.

Методологічне значення мають принципи і методи системного підходу до пізнання, які передбачають взаємопов'язаність, взаємозумовленість, цілісність явищ об'єктивної дійсності в комплексі соціальних систем (економіки, політики, культури, цивілізації тощо); концепціях гуманізації взаємовідносин у системі „людина-суспільство-природа”, серед яких вчення про біосферу і ноосферу посідає центральне місце. У ньому переконливо обґрунтовується природна закономірність переходу біофізичного середовища в ноосферний стан – царство розумної організації взаємин людини з природою, де інтелектуальна й практична діяльність людини визначається духовно-моральними імперативами, що забезпечує їхню гармонійну єдність, сприяє розвитку високих гуманістичних якостей, почуття стурбованості й відповідальності за наслідки природоспоживання.

Теоретичну основу дослідження становлять: матеріали й документи міжнародних конференцій, нарад і семінарів з проблем екологічної освіти.

Багатий фактологічний матеріал, що дав можливість розкрити теоретико-методологічні засади екологічної освіти, визначити найбільш поширені педагогічні технології, форми організації навчально-виховної роботи у школах Великої Британії, подається в публікаціях В. Брауна, Л. Джоя, Р. Херберта, Д. МакКінлі.

Педагогічні умови реалізації екологічної освіти у школах Великої Британії дозволили проаналізувати роботи П. Топхема, Т. Реймса, в яких визначено значущість гуманістичних ідеалів і цінностей у становленні й розвитку молодого людини, й показати їхню провідну роль в еколого-естетичному вихованні. Важливу роль в утвердженні пріоритету духовних цінностей у свідомості людини, що торкається всіх аспектів її життєдіяльності, в тому числі й взаємин з природою, відіграють думки мислителя С. Холла.

Важливе значення для розуміння генеалогії педагогічних ідей щодо наслідування природи у розвитку особистості, використання її у виховних цілях мають погляди провідних європейських і вітчизняних просвітителів і діячів освіти: Ф. Бекона, Дж. Локка, А. Шефтсбері та ін. Етнографічні дані, пов'язані з національною специфікою культури природо споживання, знаходять відображення в роботах А. Мортонна.

Джерельну базу дослідження становлять:

- державні та урядові документи щодо розвитку шкільної еколого-естетичної освіти молоді Великої Британії;
- національні навчальні плани та підручники для середніх шкіл, методичні матеріали з еколого-естетичної освіти учнів у школах Великої Британії;
- документи й матеріали міжнародних, національних та регіональних конференцій і семінарів з еколого-естетичної освіти;
- монографії вітчизняних і зарубіжних авторів філософського, історичного, етнографічного та педагогічного напрямку про взаємодію людини з довкіллям, про вплив природного середовища на фізичний, психічний та духовний розвиток особистості; про педагогічну інтерпретацію сучасних екологічних проблем;
- зарубіжна педагогічна періодика "British Journal of Educational Studies", „British Journal of In-Service Education”, “Ecological Issue”, “Environmental Science and Technology”, “The Journal of Environmental Education”, “Nature”, “Earth Ethics” etc. з фондів Київського та Донецького філіалів Британської Ради, мережі Інтернету, Центральної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського, Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. Крупської, Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля; Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка, Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Центральне питання проблеми дослідження полягає у тому, щоб виявити умови, котрі ініціювали появу і розвиток еколого-естетичної освіти на терені Великої Британії в другій половині ХХ на початку ХХІ століть; здійснити історико-педагогічний аналіз тенденцій шкільної еколого-естетичної освіти, визначити основні етапи її розвитку; здійснити науково-теоретичне обґрунтування сучасної парадигми еколого-естетичної освіти Великої Британії; на основі системного аналізу виявити загальні тенденції у визначенні теоретико-методологічних засад еколого-естетичної освіти Великої Британії; визначити основні підходи до диференціації еколого-естетичної освіти за функціональними ознаками відповідно до періодизації природо-захисного руху у Великій Британії; узагальнити досвід відображення еколого-естетичного компонента в змісті виховної роботи школи; показати шляхи удосконалення та підвищення якості еколого-естетичної підготовки учнівської молоді Великої Британії. Теоретичне значення отриманих результатів полягає у визначенні й аналізі

філософських і методологічних засад еколого-естетичної освіти Великої Британії; ролі цієї країни в активізації міжнародного співробітництва та розвитку еколого-естетичних ідей і поглядів у самостійну галузь педагогічної науки і практики. У подальших дослідженнях можлива розробка питань забезпечення неперервності еколого-естетичної освіти протягом усього терміну навчання в школі; узагальнення досвіду Великої Британії в галузі шкільної еколого-естетичної освіти.

Література

1. Червонецький В.В. Загальні тенденції розвитку шкільної екологічної освіти в країнах євроатлантичного регіону у другій половині ХХ-на початку ХХІ століть: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Червонецький Володимир В'ячеславович.- Луганськ, 2007.- 489 с.
2. Славська Я.А. Розвиток естетичного смаку в учнів молодших класів початкової школи у Великій Британії / Я.А. Славська // Динаміка наукових досліджень «2004»: Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції . Т.30. Педагогіка. - Дніпропетровськ, 2004. – С.26-28.
3. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання учнівської молоді у Великобританії / Я. А. Славська // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць / За ред. В. К. Буряка. Вип.20 – Кривий Ріг, 2008. – С.327-331.
4. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання молоді Великої Британії у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть / Я. А. Славська, О. В. Шевяков // Теоретичні і прикладні проблеми психології / Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, №1 (27). - Луганськ, 2012. – С.174-182.

ЭКОЛОГО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ В ШКОЛАХ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Я. А. Славская

В статье выявлены условия, которые инициировали появление и развитие эколого-эстетического образования молодежи Великобритании во второй половине ХХ – в начале ХХІ веков. Осуществлен историко-педагогический анализ тенденций школьного эколого-эстетического образования. Определены основные этапы его развития. Осуществлено научно-теоретическое обоснование современной парадигмы эколого-эстетического образования молодежи Великобритании. На основе системного анализа выявлены общие тенденции в определении теоретико-методологических основ эколого-эстетического образования молодежи Великобритании. Определены основные подходы к дифференциации эколого-эстетического образования по функциональным признакам соответственно периодизации природозащитного движения в Великобритании. Обобщен опыт

отражения эколого-эстетического компонента в содержании воспитательной работы школы. Показаны пути совершенствования и повышения качества эколого-эстетической подготовки учащейся молодежи Великобритании.

Ключевые слова: эколого-эстетическое воспитание, эколого-эстетическое образование, эколого-эстетическое сознание, учащаяся молодежь, Великобритания.

ECOLOGICAL AND AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS IN SCHOOLS OF GREAT BRITAIN

Y. A. Slavskaya

There were determined conditions that initiated occurrence and development of ecological and aesthetic education of youth in Great Britain in the second half of XX – beginning of XXI century. There was made historical and educational analysis of tendencies in school ecological-aesthetic education, major stages of its development were determined. There was made scientific theoretical argumentation of modern paradigm of ecological and aesthetic education of youth in Great Britain. Based on systematic analysis there were revealed common tendencies in determination of theoretical and methodological bases of ecological and aesthetic education of youth in Great Britain. There were determined major approaches towards differentiation of ecological and aesthetic education by functional characteristics in accordance with periods of nature defensive movement in Great Britain. There was summarized experience of ecological and aesthetic component reflection within the school educational work. The ways of improvement and increasing the quality of ecological and aesthetic training of students in Great Britain were demonstrated.

Keywords: *ecological and aesthetic upbringing, ecological and aesthetic education, ecological and aesthetic perception, students, Great Britain.*

Славська Яніна Анатоліївна – викладач кафедри соціальних і мовних дисциплін Дніпропетровського гуманітарного університету (м. Дніпропетровськ, Україна) E-mail: shevyakovy@inbox.ru, shevyakovy@list.ru.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. В. Червонецький